

The American Hungarian Federation

Serving the Community since 1906 - Fidelissimus ad Mortem

Gyásznapok után - az elkeseredés ellen

by Jeszenszky Géza, published with permission

Mögöttünk a Trianon évfordulóját „a Nemzeti Összetartozás Napja”-vá nyilvánító törvény elfogadása, a majdnem kerek dátumot kísérő számtalan megemlékezés és írás. Közelebb kerültünk-e a nemzeti tragédia okainak megértéséhez, a trauma feldolgozásához, és a jövőben követendő optimális magatartás megtalálásához?

Alighanem ma az egyetlen történelmi-politikai esemény, amiben minden magyar, bárhol is él, bármilyen politikai eszméket is vall, egyetért, az a trianoni békeszerződés megítélése, hogy rossz, igazságtalan határokat húzott, a történelmi országgal együtt fölosztotta a magyarságot is, és ennek súlyos terheit ma is érezzük. Ugyanakkor nem mindenki gondol bele abba, hogy ami a mi számunkra egy tragikus veszteség, az szomszédjaink szemében győzelem, sőt történelmi igazságtételnek hiszik. Belátható időn belül a két ellentétes értékelést nehéz lesz közös nevezőre hozni. A külföld nem fog egyértelműen az egyik mellé sem állni, de fogékony marad a vádra, hogy Trianon pusztá emlegetése is veszélyes, s hogy ezzel Magyarország feszültségeket gerjeszt. Pontos ismeretek birtokában azonban a károk itthon és külföldön is minimalizálhatók. Trianon kérdését ezért sem szabad, de nem is lehet a szőnyeg alá söpörni.

Lépünk túl a múlton – tanácsolják nekünk sokan, még külföldi barátaink közül is. Ha a múlt eltörlésének kommunista utópiáját a magyar baloldal rég föl is adta, az elmúlt húsz évben is inkább azt képviselte, hogy a politikából száműzni kell a történelmi vitákat. Így gondolkodik ma Nyugat-Európa és Amerika számos politikusa és elemzője is. Közép- és Dél-Kelet-Európában azonban a történelem megkerülhetetlen és naponta visszaköszön a politikában. Ez nem rajtunk, magyarok múlik, még csak nem is mi „dobjuk be” a nemzetközi életbe. A délszláv válsághoz vezető viták szinte kizárólag a múltból szóltak, a szerb-albán ellentétek gyökere az 1389-es rigómezei csata, de a közelmúltig feszült lengyel-orosz, és a szintén nem felhőtlen német-lengyel viszony is a múlt terheivel küszködik. A Benes-féle dekrétumok ügyét sem a kárvallottak, hanem a kollektív bűnösség elfogadhatatlan elvét kimondók viszik bele újra meg újra a napi politikába. A magyar állampolgárság ügye Csehországot nem érinti, Klaus elnököt is a múlt készíti megszólalásra ebben az ügyben. Egy szó, mint száz: ha kilenc évtized múltán túl akarunk lépni a tragikusan rossz békén és annak következményein, akkor világossá kell tennünk önmagunk és a külvilág előtt, mi

történt Közép-Európában 1918 és 1920 között, ami ma is feszültségek forrása, Eris almája az itt élők népek között, és hogyan lehet feloldani, első lépésben enyhíteni az ebből eredő ellentéteket? Ebből kiindulva tekintem át az évforduló tanulságait.

A május 31-én elfogadott törvény egyes megfogalmazásaival lehet vitatkozni, de céljával aligha. Megérte volna több erőfeszítést tenni annak érdekében, hogy az Országgyűlésben minden frakció támogassa azt. Az elhangzott kritikákkal szemben én azt olvasom ki a törvényből, hogy a Trianon által teremtett problémák megoldását Magyarország nem a határok módosításában keresi, hanem a nemzetközi jogelvek tiszteletben tartásában és az államok együttműködésében, az egyes nemzeti közösségek autonómiájában, elvetve az asszimilációt erőltető törekvéseket. Minden más olvasat csak rosszhiszeműségből fakadhat.

A kommunizmus évtizedeiben a tankönyvekben ugyan volt néhány szó Trianonról, 1965 után már tudományos munkák is jelentek meg róla, de a súlyos emberi és politikai következmények tekintetében a társadalmat mégis tudatlanságban tartották. Nem valószínű, hogy ez kifejezett szovjet parancsra történt, oka inkább Kádár túlzott megfelelési igyekezete volt. Emlékezzünk csak vissza, Szegeden a történelem szakra felvételizők többsége nem tudott helyes választ adni arra a kérdésre, hogy milyen nyelven beszélnek a székelyek! A Trianonnal is foglalkozó külföldi szakirodalom itthon a könyvtárakban az olvasóktól eltiltott, „zárt” anyagba került. Személyesen tapasztaltam, hogy egyetemisták nem tudták a térképen megmutatni, hol van Kassa. 1943-ban ott született barátom esetében a hatóság nem akarta elfogadni, hogy ő Magyarországon látta meg a napvilágot! Könyvek, szakmunkák (L. Nagy Zsuzsa, Ormos Mária, Ádám Magda, Arday Lajos és Romsics Ignác, legfrissebben pedig Ablonczy Balázs) már eddig is világos választ adtak Trianon előzményeire, okaira, adataira és következményeire. Húsz évvel ezelőtt Antall József a témát már visszahozta a közbeszédbe, de a mostanában megjelent írás- és szó-dömping, a napi- és hetilapok, folyóiratok, rádiós és TV-műsorok jóvoltából ma mindenki tisztában lehet annak minden fontos elemével. Romsics ebben a lapban, részletesebben pedig a Rubicon történeti folyóirat legújabb számában összefoglalta a Trianonnal kapcsolatos tudnivalókat. Mindez még nem garantálja, hogy a két véglet – a teljes tudatlanság és a féligazságokra épülő felelőtlen ábrándozás – megszűnik, de ezekre többé nem lesz semmiféle mentség. Feltéve, hogy ezentúl az iskola, a tananyag is megfelelő módon foglalkozik a témával.

Érdekes módon egy kérdésről alig esett szó, Romsics is csak röviden intézte el, márpedig ez megkerülhetetlen és a legkényesebb: Károlyi Mihály és az őszirózsás forradalom szerepe, felelőssége. A magyar kormány miért bízott vakon az antant méltányosságában, és miért nem kísérelte meg legalább a színmagyar területek fegyveres védelmét? Ismerem az ellenérveket, hogy a hadsereg magától felbomlott, hogy Károlyi tartott a fegyverrel rendelkező, haragos katonák kilengéseitől, amire a Katonatanács

szerencsétlen működése épp elég támpontot is adott. Nem marasztalható el Károlyi, amiért Belgrádban fölkereste a délről előrenyomuló francia-szerb hadsereg francia főparancsnokát, hogy megállapodjon vele a már megkötött fegyverszünet alkalmazásáról. Kétségtelen, hogy a győztes hatalmak ott álltak a beözönlő román és az antant-tisztek által megszervezett és vezetett csehszlovák hadsereg mellett. Azt nem tudhatta Károlyi, hogy a franciák és az angolok egyetlen katonájukat sem akarták föláldozni a cseh, román és szerb igények teljesítéséért. Hálás, de rendkívül káros dolog pusztán bűnbakokkal magyarázni a magyar állam összeomlását, és fájdalmas beismerni saját akkori tehetetlenségünket, de Trianonnal foglalkozva megkerülhetetlen meggyőző, hiteles választ adni arra, hogy Trianon igazságtalanságaiért milyen felelősség illeti a magyar politikát. Nemcsak Károlyit de mindenkit, aki akkor mögötte állt, beleértve azokat, akik később őt elítélték. (Jászi Oszkár nem sorolható ide, ő időben figyelmeztetett, és '18-ban méltányos javaslatokat tett, sajnos a nemzetiségi vezetők ezeket elutasították.) Vissza kell menni egészen 1867-ig, hogy miért hagytuk elidegenedni nem-magyar ajkú honfitársainkat, miért nem mentünk még tovább a horvátok megnyerése érdekében, miért nem fogadtuk el egyenrangú partnernek a cseheket, hogyan gondolta a függetlenségi párti ellenzék, hogy egyszerre kelt hangulatot, sőt időnként lázít Bécs, a nemzetiségek és a szomszéd országok ellen. Még sorolhatnám a súlyos, és egyesek által akkor is ostorozott hibákat. Pedig mennyire szép, ígéretes, hatalmas eredményeket hozó évek voltak azok a boldog békeidők ...

A Trianonban diktált területváltozásokkal kapcsolatban Bibó István 1946-os intelme ellenére társadalmunkban még ma sem tudatosult kellő mértékben, hogy „a magyar politikai szemlélet *egész Magyarország felosztását egyszerűen brutális erőszaknak és a győzők hipokrizisének tulajdonította*, és nem volt képes *disztingválni* a leválásra érett másnyelvű területek elcsatolása és az oktalanul és *igazságtalanul elszakított magyar nyelvű területek* elszakítása között.” [Eredeti kiemelés.] Sajnos a mostani megnyilvánulások között is gyakran érzékelhető volt e különbségtétel elmaradása. Ugyanakkor tény, hogy az elvesztett területeken nem sokkal több szlovák és román, továbbá kevesebb szerb élt, mint magyar. Ahogy erre Bereznay András is rámutatott a Magyar Nemzet június 5-i számában, e területek lakosságának több mint 50 %-a valamely kisebbséghez tartozott, tehát a rendezés a nemzetiségi és az önrendelkezési elvnek semmiképp sem felelt meg. Az én esetem is jól illusztrálja ezt: négy magyar tudatú nagyszülőm közül három a mai határokon kívül született.

Korrekciónak szorul az a nézet, ami „a művelt nagyközönség” körében a mai napig szinte általános, hogy a győztes nagyhatalmak – tudatlanságból és rosszindulatból - az utódállamok valamennyi igényét teljesítették. A most újra publikált térképek ilyen szempontból is igen hasznosak, amikor bemutatják a szomszéd államok maximális területi igényeit. Ha ezeket a békét diktálók nem utasították volna el, akkor ma a Rába vagy akár a Balaton északi partja lenne Szlovákia, illetve Horvátország határa. Északon Vác és Miskolc, keleten Orosháza és Gyula, délen pedig Pécs és Baja sem tartozna Magyarországhoz. Ezzel azonban nem kívánom

csökkenteni a béke elfogult készítőinek a felelősségét, amiért közlekedési és katonai szempontokra hivatkozva milliók számára súlyos szenvedéseket és hátrányokat okozó döntéseket hoztak.

Külön kell szólni a Trianonnal kapcsolatos téveszmékről. Ablonczy Balázs most megjelent könyve és annak a Heti Válaszban közölt összefoglalása remélhetőleg véget vet azoknak a meséknek, amelyek a magyar tragédia döntő okának, bűnbaknak valamiféle nemzetközi összeesküvést, egyes személyek gyarlóságát, erkölcstelen praktikákat kiáltottak ki, vagy amelyek egy határidőtől, absztrakt jogi paragrafusoktól, nem is létező intézményektől azt várják, hogy a trianoni építmény önmagától, kártyavárként összeomlik. Hasonlóan téves, hogy az Egyesült Államok nem fogadta el az 1920-as békeszerződést. Valójában részt vett annak kidolgozásában, és noha tágabb határokat javasolt nekünk, végül elfogadta a franciák által erőltetett vonalat. 1919 végén azonban kiábrándultan kivonult a további tanácskozásokból, így a trianoni aláírók között nem volt ott. Magyarországgal 1921. augusztus 29-én egy rövid, önálló békeszerződést kötött, a trianoni határok elfogadásával. Egyébként a nemzetközi jogászok többsége szerint ma nem is a trianoni békeszerződés érvényes, mert helyébe lépett az 1947-es párizsi békeszerződés, azt viszont az Egyesült Államok aláírta és ratifikálta. Nem illúzió azonban, hogy mind Amerika, mind az EU megnyerhető a jogsértések elleni fellépésekhez, és minden máshoz, ami az európai békét és biztonságot, a stabilitást szolgálja, tehát a nemzeti kisebbségek védelméhez is, amennyiben bizonyítani tudják, tudjuk az őket ért sérelmeket.

A legveszélyesebb illúzió azt hirdetni, hogy 1990 óta csak a magyar kormányok akaratán múlott vagy múlik, lesz-e magyar autonómia, esetleg változnak-e a magyar határok. Ha valaki fittyet hány a mai etnikai realitásokra, a gazdasági és katonai erőviszonyokra, a nemzetközi közösség álláspontjára, akkor gondoljon csak a közmondásra, hogy „kettőn áll a vásár.” A számtalan irreális ötlet egyikére Antall József sok más esetre is érvényes választ adott a Bécsben élő Eva Maria Barkinak 1991. november 28-án írott válaszában: „Irigylem döntési bátorságát, amelyet bizonyára elősegít a kormányzati felelősség hiánya.” Az pedig már túlmegy a józan ész határán, amit Raffay Ernő korábbi államtitkár terjeszt, hogy 1990 óta Magyarország legalább hat esetben szalasztotta el a határváltoztatást. Kabaréba illő mondatot ad Kravcsuk akkori ukrán elnök szájába Kárpátaljával kapcsolatban: „Ha akarjátok, vigyétek.”

Vannak azonban ellenkező előjelű téveszmék is, főként szomszédjaink körében. Örülök, hogy mind Hegyi Gyula, mind az erdélyi Bíró Béla – nem tagadva saját hibáinkat - rámutat, hogy „Az, ami Trianon után következett, sajnálatos módon a Trianon előtti magyar gyakorlat egyenes ágú folytatása. Jóval durvább és antidemokratikusabb eszközökkel, mint ahogyan azt mi, magyarok tettük.”

Mindenképpen üdvözlendő, hogy a számos megemlékezésen – tudomásom szerint - nem hangzottak el felelőtlen és káros, Magyarország és a magyar kisebbségek ellen felhasználható beszédek és kijelentések. Pedig a szomszédságban árgus szemekkel figyeltek és figyelnek, hátha tetten tudják érni az Európát fenyegető magyar revizionizmust. Az viszont nem árt, ha az ellenségképet gyártó magyarellenes politikusok szembesülnek azzal, mennyire meg nem érdemelt szerencsét hozott népük számára a párizsi békekonferencia. Józanabb honfitársaik talán még azt is meg tudják értetni társadalmukkal, amit a szlovákiai magyarok mártír-politikusa, Esterházy János több mint nyolcvan évvel ezelőtt kimondott: "Az igazságos nemzetiségi politika sokkal nagyobb biztonsági koefficiens, mint sok-sok írott törvény, ... mert semmi sem erősít meg egy államot jobban, midőn abban nemcsak a többségi, de a kisebbségi állampolgárok is teljes mértékben otthon érzik magukat."

A pontos és hiteles adatok és ismeretek terjesztésén túl azt tartom a leginkább biztatónak, hogy a publicisztikák és beszélgetések általában nem a sérelmeket sulykolták, hanem a kiutat keresték, elsősorban azt, hogyan lehet segíteni a határon túlra került magyarokat a megmaradásért folytatott küzdelemben. Ennek fő garanciája valóban az autonómia, de számos más lépés is ezt szolgálja. Ma Magyarországon kevés lelkesedés tapasztalható az Európai Unió iránt. Ennek okai sokrétűek, és nem tartoznak ebbe az írásba. Az azonban tagadhatatlan, hogy a schengeni rendszer, a látható határok nélküli és a szabad érintkezésre épülő Európa ígéri a legtöbbet Trianon káros emberi, gazdasági és politikai következményeinek a felszámolására. Az EU kitűnő keretet kínál az elvágott közlekedési kapcsolatok, gazdasági szálak és emberi viszonyok helyreállításához, és ehhez még pénzt is ad, ha jó pályázatok készülnek.

Higgyük el, hogy Trianonból mindenki őszinte meggyőződésből keresi a legjobb kiutat. De joggal mutatott rá Margittai Gábor a Magyar Nemzet június 5-i Hétvégi Magazinjában, hogy vannak „szobakurucok” és „vasárnapi szalonirredenták,” akik „fenntartják a nagy Trianon-iparágat,” miközben „életükben nem jártak végveszélyben lévő vidékeken,” „a kiveszőfélben lévő maradék magyarság birodalmában, ahol már csak egy-egy dadogó nemzettársunk éldegél.” Margittai óv a szokásos érzelmi politizálástól, helyébe állítva „a kint rekedt magyarság” tevéleges támogatását, akár csak azzal, hogy ellátogatunk hozzájuk.

Még ha meg is tudnánk győzni Franciaországot és a béke többi egykori aláíróját Trianon igazságtalanságáról (ami eléggé reménytelen), ennek sem lenne gyakorlati haszna, következménye. Azt kellene megértetnünk és bevinnünk a nemzetközi köztudatba, hogy Trianon egész Európa számára tragikus következményekkel járt, jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Közép-Európa előbb Hitler, majd Sztálin uralma alá kerüljön. Noha a múlt, annak vitái a mai Nyugat-Európát és Amerikát nem igen érdeklik, de a mai konfliktusok igen. Az 1920-as békéből eredő ellentéteknek az oldása már közös európai érdek, sőt a különböző nyelvű és

vallású emberek békés együttélése világprobléma. Egy jól működő kárpát-medencei megoldás biztató precedens lenne.

Révész Sándor június 4-i vezércikkének igaza van, valóban „Trianon az egész világ,” abban az értelemben, hogy minden határnak vannak vitatható, igazságtalan elemei, és minden országban vannak nemzeti és/vagy etnikai kisebbségek, akik ritkán elégedettek a helyzetükkel. A várható népmozgások a jövőben csak növelni fogják az államok többnemzetiségű jellegét. Nem hiszem, hogy a multikulturalizmus egy harmonikus bábeli toronyhoz fog vezetni, de hiszem, hogy a jövő Európájában mind többen lesznek többnyelvűek, a vegyes házasságok és a szabad letelepedés révén többes identitásúak és többes állampolgárságúak. Úgy vélem, hogy mindenki ragaszkodni fog saját (egy vagy két) anyanyelvéhez, kultúrájához. Ennek megőrzését és ápolását a remélhetőleg az egész EU-ban elterjedő személyi elvű kulturális autonómia fogja biztosítani. Ahogy ma a vallás magánügy, és egymás mellett élnek az autonómiával rendelkező felekezetek, ezt a modellt kellene követnie a nyelvi, nemzeti kérdésekben semlegesség váló államoknak is. Európa vagy a régiók és az autonómiák Európája lesz, vagy el fogják árasztani az etnikai konfliktusok. Hinnünk kell abban és tennünk kell azért, hogy – Márai Sándor 1939-es szavaival „az értelem és a szolidaritás ereje hatalmasabb [legyen – JG], mint az ösztönök rémuralma.”